

การพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์บริเวณเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา*

CREATIVE AREA DEVELOPMENT IN THE OLD TOWN OF SONGKHLA PROVINCE

พระครูโสภณรัตนบัณฑิต*, ไพรัตน์ ฉิมหาด, ประสิทธิ์ รักษ์นัย, วนิดา เหมือนจันทร์

Phrakru Sopanarattanabanthit, Pairat Chimhad, Prasit Ruknuiy, Wanida Mueanjan

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา, ประเทศไทย

Master of Buddhist Studies Program, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phra Nakhon Si Ayutthaya, Thailand

*Corresponding author E-mail: thepratrue@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาและการย้ายถิ่นฐานเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา 2) วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์บริเวณเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา และ 3) พัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานบริเวณเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการปฏิบัติการวิจัย นำเสนอผลการวิจัยแบบอุปนัย โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ ผลการวิจัยพบว่า 1) จังหวัดสงขลาจึงมีลักษณะของความเป็นเมืองเก่าที่โดดเด่น คือ เมืองหรือบริเวณของเมืองที่เคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่งยังคงมีลักษณะเด่น ประกอบด้วยโบราณสถาน ซึ่งในส่วนของฝั่งเมืองเก่าหัวเขาแดง อำเภอสิงหนคร เป็นที่ตั้งของวัดสี่วัด คือ วัดสุวรรณคีรี วัดบ่อทรัพย์ วัดศิริวรรณवासและวัดภูผาเบิก เมืองเก่าในจังหวัดสงขลาแบ่งตามอายุสมัยได้ 2 ยุค คือ ยุคก่อนเมืองสงขลาและยุคเมืองสงขลา ในยุคเมืองสงขลาจะแบ่งได้เป็น 2 สมัย คือ สมัยแรกเป็นเมืองสงขลาเก่าหัวเขาแดง สมัยที่สอง คือ สงขลาเก่าฝั่งแหลมสน 2) ในอดีตสงขลาเป็นเมืองท่าโบราณที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมและเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม การพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์จึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อการอนุรักษ์พัฒนาเมืองเก่าสู่เมืองมรดกโลก ด้วยการสร้างมูลค่านำจุดเด่นของเมืองเก่าสงขลาเป็นจุดขายเพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยว กระตุ้นเศรษฐกิจและกระตุ้นให้คนในชุมชนได้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ท้องถิ่นได้อย่างลงตัว 3) เครือข่ายจะเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีเครือข่ายภาครัฐภาคเอกชนและภาคประชาชน คือ ชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่

คำสำคัญ: การพัฒนาพื้นที่, สร้างสรรค์, เมืองเก่าในจังหวัดสงขลา

Abstract

This research article aims to 1) study the history and migration of the old city in Songkhla province, 2) analyze the process of developing creative areas around the old city in Songkhla province, and 3) develop a network for preserving historical sites around the old city in Songkhla province. It is qualitative research combined with an action research format. The tools used include an interview form. Group discussion and research practice Presentation of inductive research results

* Received January 7, 2024; Revised January 22, 2024; Accepted January 25, 2024

By taking the data, compiling and classifying it systematically. Then interpret the meaning, connect relationships, and draw conclusions from the various data collected. The research results found that 1) Songkhla Province therefore has the characteristic of being a distinctive old city, that is, the city or area of the city that used to be the original city at one time still has distinctive features consisting of ancient sites. In the part of the old city, Hua Khao Daeng, Singhanakhon District, there are four temples, namely Wat Suwankiri, Wat Bo Sap, Wat Siriwannawas and Wat Phu Pha Boek. Old cities in Songkhla Province can be divided into two eras according to age: the pre-Songkhla era and the Songkhla era. In the Songkhla era, it can be divided into 2 periods: the first period was the old city of Songkhla at the head of Khao Daeng. The second period was Old Songkhla on the Laem Son side. 2) In the past, Songkhla was an ancient port city that was prosperous in arts and culture and was a multicultural society. Creative space development is therefore important and necessary for preserving and developing the old city into a world heritage city. By creating value, bringing the distinctive points of Songkhla's old city as selling points. to stimulate tourism Stimulate the economy and encourage people in the community to see the importance of local areas perfectly. 3) The network will be a part of promoting the potential of cultural tourist attractions. There is a network of the public sector, the private sector, and the public sector, namely the community that owns the area.

Keywords: Area Development, Create Old City, In Songkhla Province

บทนำ

ประเทศไทยตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวในฐานะกลไกหลักในการช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ภายใต้แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติประเด็นการท่องเที่ยว แผนย่อยที่ 1) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม สร้างสรรค์คุณค่าสินค้าและบริการการท่องเที่ยวมุ่งเน้นการใช้องค์ความรู้และนวัตกรรมในยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มีแนวทางการพัฒนาที่จะสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการบนฐานของทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ได้แก่ แหล่งอุทยานประวัติศาสตร์ เมืองมรดกโลก โบราณสถานเมืองเก่า เป็นต้น (แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (5) ประเด็น การท่องเที่ยว (พ.ศ. 2561 - 2580), 2562) ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ที่ต้องการพลิกโฉมประเทศไทยจะสอดคล้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานในหมวดหมู่ที่ 2 ไทยเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพและความยั่งยืน (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570), 2565)

การพลิกโฉมประเทศไทยเพื่อเศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืนจะต้องมีการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ ภาควิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน ให้มาร่วมแก้ไข ปัญหาในเรื่องใหญ่ที่ทุกคนในพื้นที่เห็นว่าจะต้องแก้ไข และจะสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของคนในพื้นที่ (จุฑามาศ อ.อุย, 2553) ดังนั้น เมื่อนำการบริหารจัดการเชิงพื้นที่มาบูรณาการกับความคิดสร้างสรรค์ซึ่งที่อยู่ในตัวมนุษย์ทุกคน เป็นการคิดค้นเพื่อค้นพบความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่มีประโยชน์มีคุณค่า รวมทั้งเป็นลักษณะความคิดที่แปลกใหม่ไม่ลอกเลียนแบบ ซึ่งอาจเกิดจากการคิดปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจากความคิดเดิมให้เป็นความคิดแปลกใหม่แตกต่างไปจากเดิม (Sitirin T., 2557) องค์ประกอบของการเป็นเมืองเก่าตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 “เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อน หรือมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะจำเพาะของ

สมัยหนึ่งในประวัติศาสตร์/เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีรูปแบบผสมผสานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นหรือมีลักษณะเป็นรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อมาในยุคต่าง ๆ /เมืองหรือบริเวณของเมืองที่เคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่งและยังคงมีลักษณะเด่นประกอบด้วยโบราณสถาน/เมืองหรือบริเวณของเมือง ซึ่งโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือโดยอายุ หรือโดยลักษณะแห่งสถาปัตยกรรมหรือคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดีหรือประวัติศาสตร์ (กฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า, 2564)

ดังนั้น พื้นที่เชิงสร้างสรรค์จึงมีความสำคัญจำเป็นต่อการอนุรักษ์ พัฒนาเมืองเก่าเชิงศิลปวัฒนธรรมความเป็นมรดกโลก เพราะพื้นที่เชิงสร้างสรรค์เป็นการร่วมมือกันนำพื้นที่มาพัฒนาโดยการใส่ความคิดสร้างสรรค์ พัฒนาการสร้างมูลค่านำจุดเด่นของเมืองเก่าสงขลาออกมาสร้างให้เด่นชัดมาเป็นจุดขาย เพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยว กระตุ้นเศรษฐกิจและกระตุ้นให้คนในชุมชนได้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ท้องถิ่นได้อย่างลงตัว (ภาศิศนรักษ์เมืองสงขลาสมาคม, 2556) ปี พ.ศ. 2544 องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ออกประกาศว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม (The UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการพิทักษ์รักษาและส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม (ฐิตาภา บำรุงศิลป์ และคณะ, 2565) วัดจึงจัดเป็นส่วนหนึ่งของมรดกวัฒนธรรมเป็นโบราณสถานที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์มาอย่างยาวนาน องค์การสหประชาชาติหรือยูเนสโก (UNESCO) ได้จัดทำอนุสัญญามรดกโลก (World Heritage) จึงหมายถึง มรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่มีความโดดเด่นเป็นเลิศในระดับสากล (ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580, 2561)

สำหรับจังหวัดสงขลาเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่ประกอบด้วย คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ อิสลามและคนไทยเชื้อสายจีน มีการหลอมรวมวัฒนธรรมเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของสงขลา (สำนักงานประชาสัมพันธ์ จังหวัดสงขลา, 2565) จังหวัดสงขลา จึงมีลักษณะของความเป็นเมืองเก่าที่โดดเด่น คือ เมืองหรือบริเวณของเมืองที่เคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่งยังคงมีลักษณะเด่นประกอบด้วยโบราณสถาน ซึ่งในส่วนของฝั่งเมืองเก่าหัวเขาแดง อำเภอสิงหนคร เป็นที่ตั้งของวัดสี่วัด คือ วัดสุวรรณคีรี วัดบ่อทรัพย์ วัดศิริวรรณาวาสและวัดภูผาเบิก เมืองเก่าในจังหวัดสงขลาแบ่งตามอายุสมัยได้ 2 ยุค คือ ยุคก่อนเมืองสงขลาและยุคเมืองสงขลา ในยุคเมืองสงขลาจะแบ่งได้เป็น 2 สมัย คือ สมัยแรกเป็นเมืองสงขลาเก่าหัวเขาแดง สมัยที่สอง คือ สงขลาเก่าฝั่งแหลมสน (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา, 2558)

เมืองสงขลา นับได้ว่าเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่ควรธำรงไว้ซึ่งคุณค่าของโบราณสถาน ดังนั้น ด้วยอำนาจหน้าที่ของกรมศิลปากรในการธำรงรักษาคุณค่าและเอกลักษณ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ (กรมศิลปากร, 2560) สงขลา มีโบราณสถานที่ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478 จนถึงปัจจุบัน มีอยู่ทั้งสิ้น 49 แห่ง ซึ่งในพุทธศตวรรษที่ 24 - 25 มีโบราณสถาน 5 ใน 49 แห่งได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติเช่นกัน 1) วัดสุวรรณคีรีหรือวัดหัวเขาหรือวัดออก (อยู่ทางทิศตะวันออกของวัดบ่อทรัพย์) ตั้งอยู่บนเนินริมทะเลสาบสงขลา ที่บ้านบ่อเตย ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา (ฐานข้อมูลท้องถิ่นภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2561) 2) วัดบ่อทรัพย์ ตั้งอยู่ในตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา (อินทกตติโก, 2564) 3) วัดศิริวรรณาวาส เป็นวัดที่มีโบราณสถานที่เก่าแก่อีกวัดหนึ่งที่อยู่คู่กับประวัติศาสตร์เมืองสงขลา วัดศิริวรรณาวาสอยู่ติดกับวัดบ่อทรัพย์ 4) วัดภูผาเบิก ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านบ่อเตย ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา, 2559) 5) สุสานต้นตระกูล ณ สงขลา มีหอวิเชียรเทวดารัง ศิลารจารึกสวนตุล อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นสถานที่สักการะบูชาป้ายชูบรรพบุรุษตระกูล ณ สงขลา (เรื่องราวหาดใหญ่, 2564) โบราณสถานทั้ง 4 วัด 1 สุสานในจังหวัดสงขลาตั้งกล่าวมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดสงขลา (พ.ศ.2566 - 2570) ในยุทธศาสตร์ที่ 6 คือ ส่งเสริมอนุรักษ์ศาสนาประเพณีศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566 - พ.ศ. 2570) เทศบาลนครสงขลา, 2564)

คณะผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวพหุวัฒนธรรมจะตอบโจทย์ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2561 - 2565) ของจังหวัดสงขลา ในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมทั้ง 4 ข้อ กับการพัฒนาพื้นที่บริเวณเมืองเก่า 4 วัด 1 สุสาน ในจังหวัดสงขลาให้เป็นพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ ประกอบกับคณะผู้วิจัยส่วนใหญ่เป็นคนจังหวัดสงขลาแต่กำเนิดจึงมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นตนเอง ต้องการสร้างการมีจิตสำนึกและความห่วงใยประวัติศาสตร์จังหวัดสงขลาให้เกิดขึ้นแก่เยาวชนคนรุ่นใหม่และประชาชนในจังหวัดสงขลา ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้แก่ คนในชุมชน ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประวัติความเป็นมาและการย้ายถิ่นฐานเมืองเก่าในจังหวัดสงขลาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและการย้ายถิ่นฐานเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์บริเวณเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา
3. เพื่อพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานบริเวณเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์บริเวณเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้แทนที่อาศัยอยู่ในชุมชน คือ ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้านในชุมชน มัคคุเทศก์ในพื้นที่ จำนวน 17 ราย กลุ่มผู้นำทางศาสนา คือ พระภิกษุภายในวัดทั้ง 4 วัด คือ วัด สุวรรณคีรีหรือวัดหัวเขาหรือวัดออก วัดบ่อทรัพย์ วัดสิริวรรณवासและวัดภูผาเบิก จำนวน 4 ราย กลุ่มผู้แทนจากภาครัฐ คือ วัฒนธรรมจังหวัดสงขลา/นักวิชาการทางด้านพิพิธภัณฑ์สถานและผู้ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 4 ราย จำนวน 25 ราย ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ปฏิบัติการวิจัย กลุ่มนักเรียนที่มาศึกษาดูงาน รวมจำนวน 25 ราย กลุ่มผู้นำชุมชน/ไกด์ท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 ราย รวมจำนวน 30 ราย และผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะเจ้าอาวาสทั้ง 4 วัด จำนวน 4 รูป นักวิชาการวัฒนธรรม 6 จำนวน 1 รายและกลุ่มองค์กรจากภาคเอกชน คือ ตัวแทนต้นตระกูล ณ สงขลา จำนวน 3 ราย รวมจำนวน 8 ราย รวมทั้งสิ้น 63 ราย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ งานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง เพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บรวมข้อมูลการวิจัยโดยมีขั้นตอนการสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์บริเวณเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา โดยมีเนื้อหาเรื่องการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม การอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ 2 แนวทาง คือ 1) การอนุรักษ์ด้วยแนวทางด้านกฎหมาย 2) การอนุรักษ์ด้วยแนวทางด้านวัฒนธรรม และพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์โบราณสถาน จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยตามขอบเขตด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้/นำแบบสัมภาษณ์เสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม/พัฒนาปรับปรุงแบบสัมภาษณ์/นำแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาปรับปรุงเรียบร้อยแล้วไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ/นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้ว มาตรวจสอบปรับปรุงอีกครั้งหนึ่ง

แบบสังเกตการณ์ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสังเกตการณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยจัดทำเป็นแบบบันทึกการสังเกตการเข้าอบรมเชิงปฏิบัติการของกลุ่มเป้าหมายปฏิบัติการวิจัย จำนวน 30 ราย โดยสังเกต 2 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1 ระดับที่เห็นได้โดยตรง โดยจดบันทึกกลุ่มเป้าหมายปฏิบัติการวิจัย ระดับที่ 2 ระดับที่เป็นผลจากการพัฒนา โดยจดบันทึกความคิดรวบยอด กระบวนการ แนวปฏิบัติที่ดี ข้อเสนอแนะจากการอบรม

แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม โดยมีการเตรียมการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ/แนวคำถามในการสนทนากลุ่มเฉพาะ วิธีการ คือ ระยะก่อนเริ่มสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่มเตรียมข้อมูลพื้นฐานของผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ ข้อมูลประวัติโดยสังเขป ตำแหน่ง ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัย หรือข้อมูลอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการสนทนากลุ่ม/ระหว่างดำเนินการสนทนากลุ่ม โดยผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มแนะนำตนเอง ผู้ดำเนินการอธิบายวัตถุประสงค์และขอบข่ายของการสนทนากลุ่ม มีการร่วมกันกำหนดและปฏิบัติตามกติกาในการสนทนา การขออนุญาตบันทึกเสียงและภาพระหว่างการสนทนาจากผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 25 ราย โดยขอหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์/ผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อทำการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง/นำข้อมูลและคำตอบจากการสัมภาษณ์มารวบรวมเรียบเรียง และนำไปวิเคราะห์ในรายละเอียดการสัมภาษณ์ให้มีความถูกต้องเหมาะสม

การสังเกตการณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือ ขั้นตอนการเตรียมการวิจัยเชิงปฏิบัติการและขั้นตอนการปฏิบัติ มีการสังเกตการณ์/การถอดบทเรียน/การสะท้อนผลการปฏิบัติ โดยการนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ถอดบทเรียน/แสวงหาแนวทางปรับปรุง พัฒนาส่วนที่เป็นปัญหาและยังไม่สมบูรณ์

การสนทนากลุ่ม มีการเตรียมการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ/แนวคำถามในการสนทนากลุ่มเฉพาะ/การสนทนากลุ่มเฉพาะ ทั้งระยะก่อนเริ่มสนทนากลุ่มเฉพาะและระหว่างดำเนินการสนทนากลุ่ม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยยึดวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นตัวตั้ง และนำข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ การตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เช่น การอนุรักษ์โบราณสถาน การพัฒนาพื้นที่ของชุมชน เป็นต้น โดยที่ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์มาจัดเก็บอย่างเป็นระบบ จากนั้นจึงนำมาถอดเสียงบันทึกอย่างละเอียด แบบคำต่อคำ (Transcription of Data) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยการทำการศึกษาข้อมูลเหล่านั้นอย่างละเอียด จับใจความหลัก จัดกลุ่มข้อมูลแต่ละประเภท พิจารณาเชื่อมโยงความเหมือนความต่างแล้วนำเสนอข้อค้นพบทั้งหมดในรูปแบบเชิงพรรณนาตามบริบท วัตถุประสงค์ของการวิจัยและขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสังเกตการณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสังเกตการณ์ โดยใช้แบบวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) มีการรวบรวมข้อมูลและจำแนกข้อมูล รวมถึงการตีความจากการสังเกต การเข้าอบรมการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์บริเวณเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา โดยนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาประกอบบริบทของวัตถุประสงค์การวิจัยและขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา ได้แก่ การอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ 2 แนวทาง คือ 1) การอนุรักษ์ด้วยแนวทางตามกฎหมาย 2) การอนุรักษ์ด้วยแนวทางตามวัฒนธรรม และพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์โบราณสถาน

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะแบบอุปนัย (Inductive Analysis) โดยนำข้อมูลจากการสนทนากลุ่มมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์การวิจัยและขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา รวมถึงข้อสรุปในประเด็นทฤษฎีจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากการสังเกตการณ์ ซึ่งถือเป็นการยืนยันข้อมูล ตรวจสอบข้อมูลและให้การรับรองจากผู้ทรงคุณวุฒิให้มีความสมบูรณ์และหนักแน่นยิ่งขึ้น และผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะในรูปแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์องค์ความรู้ประวัติความเป็นมาและการย้ายถิ่นฐานเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา พบว่า 1) ประวัติความเป็นมาเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา ที่มีลักษณะของความเป็นเมืองเก่าที่โดดเด่น คือ เมืองหรือบริเวณของเมืองที่เคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง และยังคงมีลักษณะเด่นประกอบด้วยโบราณสถาน ซึ่งในส่วนของฝั่งเมืองเก่าหัวเขาแดง อำเภอสิงหนคร เป็นเมืองเก่าในครั้งตั้งสงขลามิ่วตี่วัด คือ วัดสุวรรณคีรี วัดบ่อทรัพย์ วัดศิริวรรณาวาสและวัดภูผาเบิก ได้มีการขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปกรเป็นสถานที่ที่ต้องอนุรักษ์ทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุ 2) การย้ายถิ่นฐานเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา เมืองสงขลามีประวัติความเป็นมาแบ่งตามอายุสมัยได้ 2 ยุค คือ ยุคก่อนเมืองสงขลาและยุคเมืองสงขลา ในยุคเมืองสงขลาจะแบ่งได้เป็น 2 สมัย คือ สมัยแรกเป็นเมืองสงขลาเก่าหัวเขาแดง ภายหลังจากมีการอพยพมาสร้างชุมชนใหม่บริเวณริมเขาแดงปากทะเลสาบสงขลาประมาณ 60 ปี ชุมชนบริเวณริมเขาแดงขยายตัวอย่างรวดเร็วเนื่องจากการขยายตัวทางการค้ากับชาวต่างประเทศในยุโรป สงขลาจึงได้เป็นเมืองท่าค้าขายทางเรือที่มีท่าเรือน้ำลึกปานกลางทั้งในทะเลใหญ่และในทะเลสาบ เป็นที่รู้จักกันทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศในนามเมือง “สงขลาริมเขาแดง” ในสมัยที่สอง คือ สงขลาเก่าฝั่งแหลมสน ชาวสงขลาส่วนหนึ่งได้อพยพมาตั้งบ้านเรือนใหม่ที่บริเวณแหลมสน เรียกกันต่อมาว่า “เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน” เพราะบ้านเมืองเกิดสงคราม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้พัฒนาเมืองสงขลาให้เจริญเพื่อคานอำนาจกับนครศรีธรรมราชทรงแต่งตั้งชาวจีน ชื่อ เหยียง แซ่เฮ่า ให้ดำรงตำแหน่งเป็นพระยาสงขลา โดยให้ขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราช นับเป็นจุดเริ่มต้นของการสืบทอดทายาทเจ้าเมืองสงขลา ผู้เป็นต้นตระกูล ณ สงขลา

2. การวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์บริเวณเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา พบว่า ในอดีตสงขลาเป็นเมืองท่าโบราณที่สำคัญในภาคใต้ มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ อิสลามและคนไทยเชื้อสายจีน มีการหลอมรวมวัฒนธรรมเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของสงขลา วัดสั้วตี่จึงได้ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปกรเป็นสถานที่ที่ต้องอนุรักษ์ทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุ ทั้งยังมีหลักฐานถึงวัฒนธรรมจีนที่มีความสวยงาม ปัจจุบันการพัฒนาพื้นที่โดยการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลาจึงถูกกำหนดในยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดสงขลา (พ.ศ. 2566 - 2570) ในยุทธศาสตร์ที่ 6 คือ ส่งเสริมอนุรักษ์ศาสนาประเพณีศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมอนุรักษ์บูรณะและพัฒนาแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ หอจดหมายเหตุและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ดังนั้นการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์จึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อการอนุรักษ์ พัฒนาเมืองเก่าเชิงศิลปวัฒนธรรมเป็นมรดกโลก ด้วยการสร้างมูลค่าจุดเด่นของเมืองเก่าสงขลาให้เด่นชัดมาเป็นจุดขาย เพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยว เศรษฐกิจและให้คนในชุมชนได้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ท้องถิ่นได้อย่างลงตัว ภาคีคนรักเมืองสงขลาจึงสนับสนุนกระบวนการที่จะนำเมืองสงขลาสู่มรดกโลก ด้วยจุดมุ่งหมายที่จะเป็นศูนย์กลางที่คนรักเมืองสงขลาทุกคนทุกเพศทุกวัยได้มีส่วนร่วมในการนำเสนอความคิดประสบการณ์ ได้รับรู้และภาคภูมิใจในคุณค่าของเมืองที่อาศัยอยู่ ก่อให้เกิดความหวนแหนมรดกทางวัฒนธรรม ร่วมกันผลักดันให้อนุรักษ์สิ่งทรงคุณค่าเหล่านี้ไว้ไม่ให้สูญหาย และร่วมมือกับทุกภาคส่วนที่จะสร้างสรรค์ให้เมืองสงขลาเป็นเมืองที่น่าอยู่เป็นมรดกของชาติและมรดกโลกเพื่อคนสงขลาทุกคน

3. การพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานบริเวณเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา พบว่า เครือข่ายจะเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปะและหัวเขาแดง พันธกิจของเครือข่ายคนรักเมืองสงขลาจึงให้ความสำคัญเรื่องความร่วมมือกับองค์กรทั้งภาคประชาชน เอกชนและภาครัฐที่มีเจตคติที่ดีต่อเมืองสงขลา เพื่อบูรณาการทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งหมดสร้างสงขลาให้เป็นเมืองที่น่าอยู่สำหรับทุกคน เครือข่าย 1) ภาครัฐ คือ มหาวิทยาลัยในจังหวัดสงขลา วัฒนธรรมจังหวัด นักวิจัย นักวิชาการ ภาคีเครือข่ายด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและเครือข่ายการอนุรักษ์ 2) ภาคเอกชนที่เข้มแข็ง คือ ลูกหลานต้นตระกูล ณ สงขลาและ 3) ภาคประชาชน คือ ชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่และนอกพื้นที่เข้าร่วมดูแลบริหาร จัดการให้มีการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง

อภิปรายผล

จากการศึกษา “การพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์บริเวณเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา” มีการอภิปรายผล ดังนี้

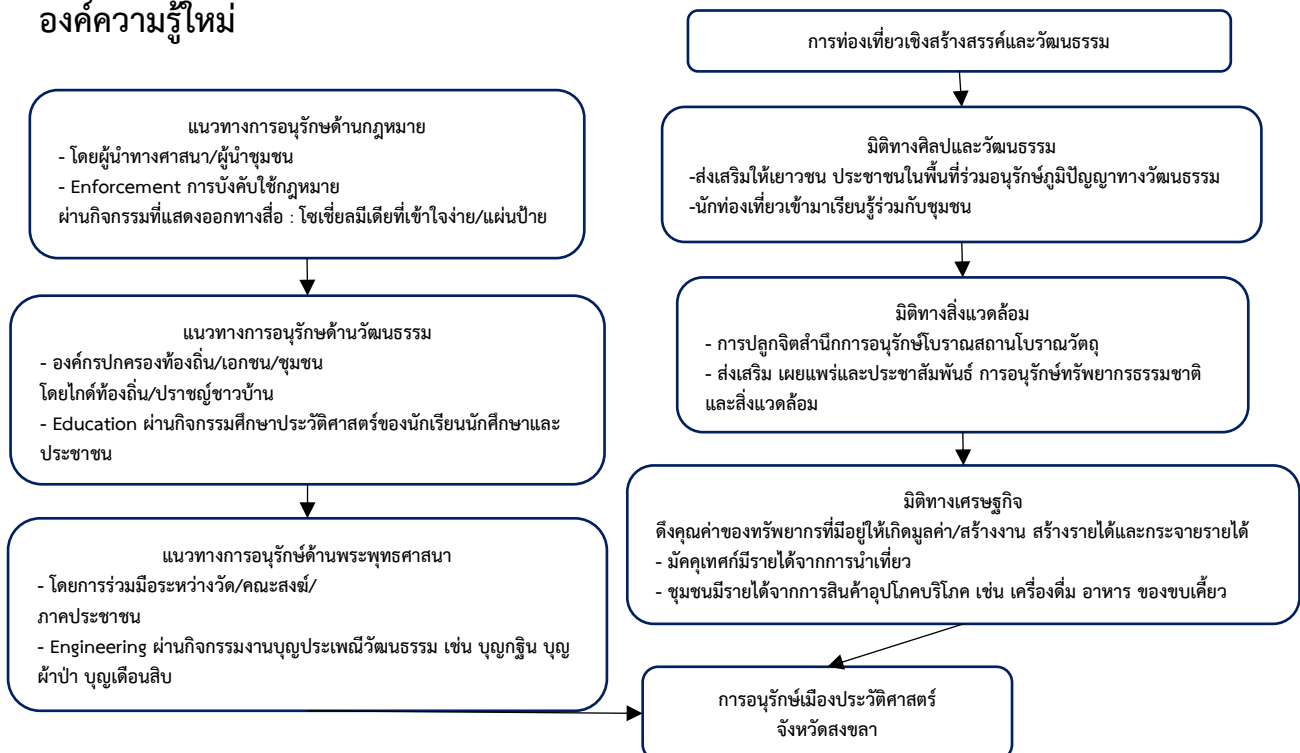
1. ผลการศึกษาประวัติความเป็นมาและการย้ายถิ่นฐานเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา ด้วยเมืองสงขลาเป็นเมืองเก่าหลายเมืองมีโบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุภาษาชนบทรรมนิยมประเพณี ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษตกทอดให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา ที่ยังคงรักษาความเก่าแก่ของโบราณสถานอันเป็นสัญลักษณ์ของเมืองไว้อย่างเหนียวแน่นมั่นคง เมืองสงขลาที่มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่แรกเริ่มมาจนถึงปัจจุบัน แบ่งตามอายุสมัยได้ 2 ยุค คือ ยุคก่อนเมืองสงขลาและยุคเมืองสงขลา พื้นที่วัด 4 วัด คือ วัดสุวรรณคีรี วัดบ่อทรัพย์ วัดศิริวรรณवासและวัดภูผาเบิกอยู่ในยุคเมืองสงขลา มีโบราณสถานที่มีผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นสมบัติอันล้ำค่าของแผ่นดินและมีคุณค่าแก่การอนุรักษ์เป็นอย่างยิ่ง เพราะมีความเก่าแก่ตั้งแต่ยุคต้นรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 3 และเกี่ยวเนื่องกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทรงสร้างเมืองสงขลาในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา การอนุรักษ์เมืองเก่าสามารถพัฒนาสร้างประโยชน์ในเรื่องการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงถึงการสร้างรายได้สู่ชุมชนและสู่สังคมได้ จึงมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของกุลแก้ว คล้ายแก้วและคณิต เขียววิชัย กล่าวว่า อัตลักษณ์ด้านประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรม หมายถึง ความโดดเด่นในฐานะเป็นแหล่งประวัติศาสตร์ เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างเมืองและการตั้งถิ่นฐานของคนในอดีต ที่สะท้อนรากฐานอารยธรรมสุขุทัยอันเก่าแก่และรุ่งเรือง รวมถึงการค้นพบเตาทุเรียงจำนวนมากที่เคยเป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยชามสังคโลก ปัจจุบันชุมชนบ้านศรีชุมจึงกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญทำให้เกิดคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยว (กุลแก้ว คล้ายแก้ว และคณิต เขียววิชัย, 2566) ในปัจจุบันยังได้เร่งขับเคลื่อนเมืองเก่าสงขลาสู่เมืองมรดกโลก คนสงขลาต้องหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมและผลักดันให้มีการอนุรักษ์ไว้ชั่วลูกชั่วหลาน ทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันในอนาคตที่จะสร้างสรรค์พื้นที่เมืองสงขลาเป็นเมืองที่น่าอยู่เป็นมรดกของชาติและมรดกโลกเพื่อคนทุกยุคทุกคน

2. ผลการศึกษาระบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์บริเวณเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา จากการที่เทศบาลนครสงขลาได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2561 - 2565) สามารถรวบรวมสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน ด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเรื่องของสภาพปัญหา ได้ข้อสรุปว่าประชาชนบางส่วนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ขาดจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นตนเอง รวมทั้งประชาชนให้ความสนใจด้านศาสนาน้อยลง (แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566 - พ.ศ. 2570) เทศบาลนครสงขลา, 2564) ผู้วิจัยจึงนำปัญหาของพื้นที่ที่เกิดขึ้นมาพัฒนาการคิดเชิงสร้างสรรค์ ที่นำปัญหามาบูรณาการจากการลงพื้นที่จริง จึงพบว่า โบราณสถานทั้ง 4 วัดเมื่อได้ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากรแล้วได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ตลอดมาแต่มีบางประเด็น เช่น พระสงฆ์ยังไม่มีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ ด้วยยังไม่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนด้านข้อมูลอย่างจริงจังจึงไม่สามารถถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนได้ และประเด็นของโบราณสถานบางจุดหากภาครัฐให้การดูแลไม่ทั่วถึงอาจเสื่อมสลายและสูญค่า จึงมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโมและคณะ ว่าการบริหารจัดการโบราณสถานส่วนใหญ่ถูกกำหนดให้อยู่ในการดูแลของทางภาครัฐ คือ กรมศิลปากร จึงไม่อาจดำเนินการได้อย่างเต็มที่และทั่วถึงเพราะจำกัดอยู่เฉพาะโบราณสถานขนาดใหญ่และเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายเท่านั้น แต่โบราณสถานในวัดตามต่างจังหวัดซึ่งเป็นพื้นที่ห่างไกลจึงอาจถูกละเลยและเริ่มมีความเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลาหากไม่มีการบริหารจัดการ ทำนุบำรุง ตลอดจนพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้อันทรงคุณค่าที่แสดงถึงการเชื่อมโยงเรื่องราวอันน่าสนใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมและการค้นคว้าประวัติศาสตร์ย่อมเป็นสิ่งน่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง (พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม และคณะ, 2564) ซึ่งสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ทั้ง 4 วัด (วัดสุวรรณคีรี วัดบ่อทรัพย์ วัดศิริวรรณवासและวัดภูผาเบิก) ที่มีความชุ่มชื้นสูงเพราะมีสภาพเป็นป่าบนเนินเขา ต้นไม้โดยรอบเป็นไม้ใหญ่ แต่ในด้านของสิ่งแวดล้อมผู้วิจัยมีความเห็นว่าตีเยี่ยมวัดสุวรรณคีรีได้ได้รับ

รางวัลการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับดีมาก จากกรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2566 ด้วยความภาคภูมิใจของคนสงขลา

3. การพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานบริเวณเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา เครือข่ายมีความสำคัญและมีความจำเป็นในยุคปัจจุบัน เพราะเครือข่ายเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านโบราณสถานโบราณวัตถุชุมชนสงขลาหั่วเขาแดง ผู้วิจัยได้เห็นการขับเคลื่อนในพื้นที่เมืองเก่าสงขลาทั้งภาครัฐ คือ มหาวิทยาลัยในจังหวัดสงขลา วัฒนธรรมจังหวัด นักวิจัยนักวิชาการ ภาคีเครือข่ายด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและเครือข่ายการอนุรักษ์ ภาคเอกชนที่เข้มแข็ง คือ ลูกหลานต้นตระกูล ณ สงขลาและภาคประชาชน คือ ชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่และนอกพื้นที่เข้ามาร่วมดูแลบริหารจัดการให้มีการอนุรักษ์ที่ถูกต้องแต่เมื่อเมืองสงขลา กำลังจะก้าวเข้าสู่เมืองมรดกโลกจึงมีความจำเป็นที่จะสร้างเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง จึงมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของชพฤกษ์ พิกุล ที่กล่าวว่า แหล่งโบราณคดีโคกช้างเผือกจึงควรพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยเสนอแนวทางการพัฒนาซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการอนุรักษ์ การพัฒนาแบ่งออกเป็น 12 ด้าน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วม 2) ความรับผิดชอบ 3) ผู้เชี่ยวชาญ 4) ความปลอดภัย 5) พาณิชนียอิเล็กทรอนิกส์ 6) กฎและกฎหมาย 7) การเรียนรู้เสมือนจริง 8) การบริหาร 9) เทคโนโลยีและข้อมูล 10) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ 11) ความเป็นเจ้าของ 12 เครือข่าย (ชพฤกษ์ พิกุล, 2566) และยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของชยาภรณ์ สุขประเสริฐและคณะ ที่กล่าวว่า คนในชุมชนมีความตระหนักรู้รับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโบราณสถาน เพื่ออนุรักษ์โบราณสถานชุมชนซึ่งโบราณสถานยังบอกถึงความรู้เรื่องในอดีตของชุมชน ทุกคนควรช่วยกันปลูกต้นไม้เพื่อให้สภาพอากาศดีขึ้น และยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของโบราณคดีรวมทั้งเป็นการสร้างกลุ่มอาสาสมัครเพื่ออนุรักษ์โบราณสถานชุมชน ให้ยั่งยืนต่อไป (ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ และคณะ, 2563) ชุมชนเจ้าของพื้นที่จึงเป็นพื้นที่สำคัญด้วยการเข้ามามีส่วนร่วม อย่าเข้าไปบุกรุกหรืออย่าไปทำลาย แต่ชุมชนจะไม่สามารถพัฒนาได้หากไม่ได้รับความร่วมมือจากส่วนงานอื่น

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 การอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ จังหวัดสงขลา

1. แนวทางการอนุรักษ์ สรุปลได้ 3 แนวทาง 3 E ดังนี้

แนวทางการอนุรักษ์ด้านกฎหมาย โดยการให้ความรู้ผ่านผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ลงพื้นที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ มีแผนป้ายที่บ่งชี้ถึงกฎเกณฑ์การอนุรักษ์ที่ชัดเจน เช่น กฎหมายในการป้องกันการโจรกรรม บทลงโทษหากมีการละเมิด เป็นต้น

- Enforcement การบังคับใช้กฎระเบียบ เช่น การขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุและโบราณสถานที่ต้องตามกฎหมาย ผ่านกิจกรรมที่แสดงออกทางสื่อ ทั้งแผนป้ายสื่อโซเชียลมีเดียที่เยาวชนสามารถเรียนรู้และเข้าใจง่าย

แนวทางการอนุรักษ์ด้านวัฒนธรรม ด้วยบทบาทของครอบครัวปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและภาคประชาชน ผ่านกิจกรรมการมาทัศนศึกษาประวัติศาสตร์ของนักเรียน นักศึกษาและประชาชน เข้ามาเยี่ยมชมและฟังบรรยายสรุปจากไกด์ท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน

- Education ให้ความรู้เพื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมภายในวัด ผ่านกิจกรรมการทัศนศึกษาที่หลายโรงเรียนได้จัดอยู่แล้ว โดยการนำนักเรียนเข้ามาศึกษาจากสถานที่จริง จับต้องได้ ทั้งกำแพงโบราณ สถาปัตยกรรมและฟังบรรยายสรุปในด้านประวัติศาสตร์

แนวทางการอนุรักษ์ด้านพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ควรสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ โดยการร่วมมือกันระหว่างวัดรวมถึงระหว่างคณะสงฆ์กับภาคประชาชนด้วย เพราะโบราณสถานโบราณวัตถุเป็นผลงานด้านศิลปะที่สร้างขึ้นมาสืบเนื่องมาเพื่อสนองตอบและรับใช้งานทางด้านพระพุทธศาสนาที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น

- Engineering การสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ โดยใช้ประเพณีในการส่งเสริมการอนุรักษ์ ผ่านกิจกรรมงานบุญประเพณีวัฒนธรรม เช่น บุญกฐิน บุญผ้าป่า บุญเดือนสิบ เป็นต้น เพื่อให้คนระลึกถึงสิ่งที่มีคุณค่าในโบราณสถานนั้น ๆ

2. การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม สรุปลได้ 3 มิติ

มิติทางศิลปะและวัฒนธรรม มีการส่งเสริมให้เยาวชน ประชาชนในพื้นที่ร่วมอนุรักษ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

มิติทางสิ่งแวดล้อม ด้วยการปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ เป็นเรื่องที่น่ายินดีเป็นอย่างยิ่งเมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2566 วัดสุวรรณคีรี จังหวัดสงขลา ได้รับโล่การจัดการสิ่งแวดล้อมในวัดระดับดีมาก จากกรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์โบราณวัตถุต้องรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีและคงอยู่

มิติทางเศรษฐกิจ ด้วยการดึงคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดมูลค่า/สร้างงาน สร้างรายได้และกระจายรายได้ มักคุเทศก์มีรายได้จากการนำเที่ยว ชุมชนมีรายได้จากการสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น เครื่องดื่ม อาหาร ของขบเคี้ยว

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์บริเวณเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา” พบว่า จังหวัดสงขลา จึงมีลักษณะของความเป็นเมืองเก่าถึง 2 ยุค 2 สมัย งานวิจัยฉบับนี้กล่าวถึงสมัยแรกซึ่งเป็นเมืองเก่าหัวเขาแดง เป็นเมืองเก่าในครั้งตั้งสงขลามีสี่วัด คือ วัดสุวรรณคีรี วัดบ่อทรัพย์ วัดศิริวรรณวาสและวัดกุฎาเบิก เป็นพื้นที่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ อิสลามและคนไทยเชื้อสายจีน มีการหลอมรวมวัฒนธรรมเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของสงขลา ดังนั้นการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์จึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อการอนุรักษ์พัฒนาเมืองเก่าเชิงศิลปวัฒนธรรมสู่ความเป็นมรดกโลก การสร้างเครือข่ายจะเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนหัวเขาแดงในจังหวัดสงขลา ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) ภาครัฐ คือ วัฒนธรรมจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมและสนับสนุนพระสงฆ์ให้มีบทบาทในการอนุรักษ์

โบราณสถานโบราณวัตถุ 2) หน่วยงานภาครัฐควรจัดหางบประมาณการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานโบราณวัตถุ เพราะกาลเวลาและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปจะส่งผลในความเปลี่ยนแปลงของวัตถุ 3) สถานศึกษาที่อยู่ในพื้นที่ควรเป็นแกนนำในการสร้างเสริมความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อสร้างภาคีเครือข่ายด้านการจัดการพื้นที่สร้างสรรค์ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ 1) คณะสงฆ์และผู้นำสงฆ์ในพื้นที่โบราณสถานโบราณวัตถุควรปฏิบัติกรอนุรักษ์อย่างจริงจัง โดยการมีนโยบายออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อจะได้ปฏิบัติไปในแนวเดียวกัน 2) เพิ่มการจัดเวรยามในด้านการรักษาความปลอดภัยให้กับผู้ที่มาศึกษาประวัติศาสตร์ ด้วยสภาพพื้นที่มีต้นไม้ใหญ่มีความลาดชันและมีจุดบังตา ที่เหมาะแก่การก่อเหตุที่ไม่พึงประสงค์ได้ 3) พระภิกษุภายในวัดที่มีพื้นที่โบราณสถานโบราณวัตถุ (แม้เป็นพระบวชใหม่) ควรศึกษาหาความรู้ในด้านการอนุรักษ์ ทั้งนี้ เพื่อจะสามารถถ่ายทอดให้ผู้มาเยือนในโอกาสต่าง ๆ เช่นในงานบุญประเพณีวัฒนธรรม วันพระ ทอดผ้าป่า ทอดกฐิน เป็นต้น ด้วยแรงศรัทธาจะทำให้การโน้มน้าวประสบความสำเร็จสูง ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรมีการศึกษาและวางแผนอย่างจริงจังถึงสภาพและปัญหาในการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ ทั้ง 4 วัด 1 สุสาน คือ วัดสุวรรณคีรี วัดบ่อทรัพย์ วัดศิริวรรณาวาส วัดภูผาเบิกและสุสานต้นตระกูล ณสงขลา ของจังหวัดสงขลา เพราะมีความเก่าแก่มาตั้งแต่สมัยอยุธยา บางส่วนมีการชำรุดปรักหักพังไปตามกาลเวลา หากไม่เร่งดำเนินการจะมีความเสียหายมากขึ้น 2) ในพื้นที่ควรมีการประชาสัมพันธ์ถึงความสำคัญที่ต้องมีการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ เนื่องจากเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมมีทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม ให้ได้รับทราบและเข้าใจกฎเกณฑ์ของการรักษา (ไม่นำสัตว์เลี้ยงเข้ามาในบริเวณดังกล่าว) 3) การศึกษาเพื่อหาแนวการสร้างชุมชนเข้มแข็งโดยใช้การอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุเป็นแกนนำ

เอกสารอ้างอิง

- กฎหมายเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า. (2564). รัฐสภา. เรียกใช้เมื่อ 13 สิงหาคม 2566 จาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/ewt_dl_link.php?id=1709
- กรมศิลปากร. (2560). ประวัติและบทบาทหน้าที่. เรียกใช้เมื่อ 15 กรกฎาคม 2565 จาก <http://web.finearts.go.th/literatureandhistory/ประวัติและบทบาทหน้าที่.html>
- กุลแก้ว คล้ายแก้ว และ คณิต เขียววิชัย. (2566). เมืองมรดกโลกกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย. วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา, 5(2), 25-40.
- จุฑามาศ อ.อ้อย. (2553). การพัฒนาเชิงพื้นที่ area based. เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2566 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/400631>
- ชพฤกษ์ พิกุล. (2566). แนวทางการพัฒนาแหล่งโบราณคดีโคช้างเผือก การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก. วารสารมจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 12(3), 471-485.
- ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ และคณะ. (2563). การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 8(2), 405-416.
- ฐานข้อมูลท้องถิ่นภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2561). วัดสุวรรณคีรี (Wat Suwankhiri). เรียกใช้เมื่อ 3 กรกฎาคม 2565 จาก <https://clib.psu.ac.th/southerninfo/content/1/05a6a70a>
- ฐิตาภา บำรุงศิลป์ และคณะ. (2565). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อการอนุรักษ์ต่อยอดวัฒนธรรมลาว ครั้ง บ้านกุดจอก จังหวัดชัยนาท. วารสารการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ, 18(1), 50-51.
- แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566 - พ.ศ. 2570) เทศบาลนครสงขลา. (2564). ส่วนที่ 2 ยุทธศาสตร์องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2565 จาก https://www.songkhlaclity.go.th/2020/files/com_strategy/2021-12_6965f656290afb2.pdf

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570). (2565). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง (1 พฤศจิกายน 2665).
- แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (5) ประเด็น การท่องเที่ยว (พ.ศ. 2561 - 2580). (2562). แผนย่อยการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม. เรียกใช้เมื่อ 31 กรกฎาคม 2566 จาก <http://nscr.nesdc.go.th/wp-content/uploads/2019/04/05-การท่องเที่ยว.pdf>
- พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม และคณะ. (2564). การบริหารจัดการโบราณสถานในวัดเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารมจร อุบลปริทรรศน์, 6(1), 651-664.
- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สงขลา. (2558). ประวัติความเป็นมา. เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2565 จาก <http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/songkhla/index.php/th/ความเป็นมา-about-us.html>
- ภาคีคนรักเมืองสงขลาสมาคม. (2556). เกี่ยวกับภาคี. เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2566 จาก <https://www.songkhla-ht.org/about>
- ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 – 2580. (2561). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก (13 ตุลาคม 2561).
- เรื่องราวหาดใหญ่. (2564). หอวีเชียรหาดดำรง ที่ประดิษฐานแผ่นป้ายบูชาของตระกูล ณ สงขลา และศิลาจารึกสวนตุล. เรียกใช้เมื่อ 13 กรกฎาคม 2565 จาก <https://www.hatyaifocus.com/บทความ/3029-เรื่องราวหาดใหญ่-หอวีเชียรหาดดำรง%2B%2Bที่ประดิษฐานแผ่นป้ายบูชาของตระกูล%2Bณ%2Bสงขลา%2Bและศิลาจารึกสวนตุล/>
- สำนักงานประชาสัมพันธ์ จังหวัดสงขลา. (2565). จังหวัดสงขลาประชุมคณะทำงานเตรียมการเสนอเมืองเก่าสงขลา ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ทางด้านวัฒนธรรม เพื่อเตรียมการจัดทำข้อมูลเข้าสู่บัญชีรายชื่อ “Tentative List” ของศูนย์มรดกโลก. เรียกใช้เมื่อ 1 พฤศจิกายน 2566 จาก <https://songkhla.prd.go.th/th/content/category/detail/id/33/iid/143184>
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา. (2559). วัตถุผาเบิก. เรียกใช้เมื่อ 13 กรกฎาคม 2565 จาก https://www.2.m-culture.go.th/songkhla/ewt_news.php?nid=561&filename=index
- อินทกตติโก. (2564). "วัดบ่อทรัพย์" สงขลา. เรียกใช้เมื่อ 11 กรกฎาคม 2565 จาก <https://travel.trueid.net/detail/7zMQQL2gEavz>
- Sitarin T. (2557). ความหมายของความคิดสร้างสรรค์. เรียกใช้เมื่อ 13 กรกฎาคม 2566 จาก <https://jennyandfirm.wixsite.com/sitarin/about2-c1ky5>